

Horta vist per una senyoreta de París. Picasso i Fernande Olivier a Horta, l'estiu de 1909

Elias Gaston Membrado

«Tot el que sé ho he après a Horta». Què volia dir Picasso amb aquesta frase tan contundent? Alguns especialistes interpreten que Picasso, durant els 9 mesos que va durar la primera estada a Horta (juny 1898-febrer 1899), havia après les feines manuals del pagès, del fuster, etc. i a relacionar-se amb la natura, sobretot durant l'agost quan, juntament amb el seu amic Manuel Pallarès, va passar aquell mes enmig del Port fent una vida salvatge. Però aquesta frase va més lluny d'aquesta interpretació, Picasso volia reflectir-hi les intenses sensacions que va experimentar durant aquells 9 mesos i que el van marcar per sempre. Va ser a Horta on Picasso s'adonà de tota la genialitat que portava dintre i que volia deslligar-se de les normes acadèmiques; és per això que retardà tant la tornada a Barcelona. Necessitava pair i assaborir aquesta nova sensació. Aquesta estada a Horta va ser molt important per a ell i així ho va manifestar moltes vegades, i no només amb la frase amb què obríem l'article. En altres ocasions va dir: «Les meves sensacions més pures, les vaig experimentar en les muntanyes d'Espanya (El Port d'Horta) quan als setze anys m'hi vaig retirar a pintar».

Deu anys més tard Picasso tornava a Horta, al seu Paradís perdut, acompanyat per la seva companya Fernande Olivier. Durant l'estiu de 1909 estigueren instal·lats a l'Hostal del Trompet, regentat per Antonio Altés i la seva dona Francisca Carbó. Picasso ja sabia el que es trobaria a Horta: els seus amics, el paisatge i el poble, ideal per desenvolupar el moviment artístic més important del segle XX: el cubisme. Havia de ser a Horta on esclatés el cubisme, d'aquesta forma el pintor demostrava al poble el seu agraïment per aquells mesos tan feliços que hi havia passat feia deu anys. Horta acabava d'entrar, amb lletres majúscules, a la història de l'art.

Aquesta estada de 1909 és la que més s'ha recordat a Horta. Mon iaio i ma mare m'havien

explicat anècdotes sobre l'estada de Picasso, anècdotes que havien sentit explicar a pares i avis. Per exemple com els va ser impossible trobar canvi en cap botiga del poble d'un bitllet de 1000 pessetes o quan unes dones del poble tiraren pedres al balcó de l'habitació on estaven allotjats, per manifestar el seu rebuig perquè no estaven casats i com Picasso va sortir al balcó amb una pistola i les dones van fugir corrents.

Durant aquests tres mesos Picasso realitzà més de trenta importantíssims olis cubistes i nombrosos esbossos, els facsímils d'aquestes obres es poden veure al Centre Picasso. Però també deixà un important llegat per a Horta: una sèrie de fotografies, on destaquen les de l'antiga bassa, i la correspondència que ell i, sobretot, Fernande Olivier mantingueren amb Alice Toklas i els germans Stein. Tot plegat forma una importantíssima crònica històrica del començament del segle XX a Horta.

El Centre Picasso va aconseguir una còpia d'aquestes cartes (les originals són a la Universitat de Yale als Estats Units). Aquesta correspondència reflecteix la visió que Fernande Olivier, una noia parisina, tenia d'Horta. Llegint les cartes, una mica pessimistes al començament degut a les molèsties provocades per una forta infecció al ronyó, podem fer-nos una idea de com era la vida a Horta fa quasi 100 anys.

La primera impressió que li va causar el poble va ser magnífica, com explica en la seva primera carta a Alice Toklas.

«El paisatge és preciós. Estem dalt d'una muntanya i el poblet de lluny és molt bonic. Estem completament envoltats de muntanyes. Per un costat i l'altre hi ha camps d'oliveres, ametllers, una mica de sègol, i blat».

Però de seguida algunes coses la van sorprendre i fins i tot neguitejar una mica:

«Hi ha un personatge aquí que m'irrita bastant. És l'home que vigila a la nit. Es passeja pel poble tot cridant l'hora que és i el temps que fa. Fins i tot em fa por. Imagini's una veu lúgrube

que us desperta a la nit amb aquesta frase: —Lloat sigui Déu. Són les deu i el cel està clar. I això es repeteix cada quart d'hora ja que passejant no cal més temps per donar la volta al poble».

El «sereno» no era l'única cosa que la preocupava, també hi havia un pobre noi d'uns 23 o 24 anys, no massa bé del cap que va fer passar més d'una mala nit a la pobre noia de París:

«Tots els vespres el tanquen dins la presó, on es passa la tota la nit cridant i cantant sense parar. I com vivim al costat de la presó, he passat moltes nits sense dormir.» Fernande explica que el noi estava totalment enamorat d'ella i que li parlava «en francès»:

«Va agafar la dèria de parlar en francès amb mi, però només aconseguia articular sons com els que fan els infants quan imiten llengües estrangeres».

És evident que a París no feien processons de Corpus com a Horta.

«Es fan processons on els infants xiulen amb totes les seves forces amb xiulets de fusta. Des dels balcons, la bona gent que no segueix la processó, per lloar Déu, tira confetti».

Una noia parisina, acostumada a l'excel·lent i sofisticada cuina francesa, deuria trobar la gastronomia del poble una mica avorrida. Veiem que n'opinava: «Aquí es cuina amb safrà. Tots els dies hi ha sopa amb safrà i costelles de bé». El cert és que trobava la cuina una mica monòtona, ella mateixa es va oferir a la Sra. Francisca per ensenyar-li a fer algun plat francès.

Fernande va venir malalta com hem dit i ho va passar malament els primers dies, encara que al final ja es trobava millor.

«El metge d'aquí m'ha curat molt bé. No he tingut més dolors i continuo millorant encara que no menjo gairebé res».

Però també es queixava de l'abandonada que la tenia el seu company. Picasso passava llargues hores pintant, tancat al seu taller, a les

golfes de casa el seu amic Tobies Membrado, el forner, davant mateix de l'hostal. Fins hi tot els diumenges treballava. La seva companya, sola a l'habitació, escoltava el so de la pianola que animava el ball dels joves, mentre brodava, cosia i llegia *Le matin* un diari que Picasso rebia a Horta (aquest diari apareix al quadre *Natura morta amb ampolla d'anís del Mono*).

Les estones que es trobava millor sortia a la plaça on es relacionava amb la gent.

«La meua salut millora dia a dia. Em passo el dia a la plaça amb l'aristocràcia del poble, ja que Pablo es passa tot el dia tancat en el que ell anomena el seu taller».

Qui era per a Fernande l'aristocràcia del poble? En les seves cartes fa referències a la mestra, la dona del metge (que estudiava francès a la Berlitz de Tortosa), l'apotecari Sr. Arturo Ulbrich (un alemany que havia fugit del seu país per no fer el servei militar. Segons Fernande guanyava 90 o 100 ptes al mes), la dona de Tobies Membrado (una noia molt jove i amb quatre fills), la filla del alcalde (la convidava a prendre el tè), el mateix alcalde («L'alcalde és encantador i començo a creure que s'exagera al dir que és un tirà»). També, Picasso i Fernande, es van fer amics del comissari i dels cinc policies.

Fernande tenia una relació molt especial amb els nens: «estic molt bé amb els nens, que em porten flors», sobretot amb les filles de la Sra. Francisca, i en concret amb Pilar, la filla de 6 anys dels amos de l'Hostal amb la que, fins i tot, intentava parlar català: «les seves filles m'entenen molt bé quan intento parlar català (...) ara parlo català i, si més no, puc entendre'l bastant bé». També amb un nen sord-mut, d'uns set anys, a qui Fernande estimava molt.

Picasso i Fernande eren estimats per tothom i Fernande, en les seves cartes, constantment ho explica. Evidentment això li va ser de gran ajuda tenint en compte el seu delicat estat de salut. La frase que més repeteix és «la gent és molt amable». La jove francesa va quedar encantada de l'hospitalitat de la gent del poble:

«Hi ha un costum molt agradable, en el moment de fer una visita, sigui quina sigui l'hora del dia, cal acceptar, si no es vol ofendre a la persona que visitem, tot allò que ens ofereix per menjar: pernil, llonganissa, vi, etc. En fi, tot de coses lleugeres per endur-se a la boca.

»La gent de l'hostal no saben que fer per

complaure'm (...) La gent continua sent encantadora amb mi. M'envien flors i fruites continuament i els nens de l'hostal em fan treballs delicats.»

Algunes dones del poble, però, no la miraven massa bé, i no era per a menys!, una jove parisina, molt bonica que vivia amb Picasso sense estar casada, i que anava al cafè a jugar al dòmino, causava sensació tant en la població femenina com masculina.

«Vaig anar al cafè després de dinar i vaig jugar al dòmino amb uns amics i vaig guanyar 6 francs (...) sempre jugo al dòmino i escandalitzo a la població femenina amb els meus xals de colors. En concret aquell que vostè em va regalar me'l vaig posar l'altra nit per anar a veure un espectacle de prestidigitació».

Fernande explica que a totes les festes del poble hi havia prestidigitadors.

Com veia una noia de París, capital mundial de la moda femenina, les dones d'Horta? «El pentinat d'aquí és un recollit bonic, fet amb els cabells trenats cap enrere des del front. Però les senyorettes que han estat servint a Barcelona o a València prefereixen un pentinat més modern, lleugerament més bufat sobre el front.»

També es va fixar detingudament en els homes d'Horta:

«M'agraden els pagesos que són veritablement tal com raja. Els homes d'aquí acostumen a portar un mocador, que sol ser negre i altres vegades de colors molt bonics. És una mena de turbant com el que portaven els moros quan van envair Espanya. Fan unàfila molt bonica i graciota. Hi ha pocs homes grassos o gairebé cap. Es conserven malgrat l'edat, molt drets i molt primers amb faccions expressives i boniques, plenes de trets nobles i regulars. N'hi ha que tenen els ulls blau cel molt clars, unes dents blanquíssimes. Si afegim unes mans boniques, primes, llargues i nervades, li asseguro que tindria davant seu un conjunt bastant agradable a la vista».

Quan portaven unes tres setmanes a Horta va arribar la nit de Sant Joan. Fernande descriu la festa d'aquesta manera:

«La nit de Sant Joan van fer focs per tots els racons de poble. A la plaça, al so d'un tambor i una flauta, els joves vilatans van ballar la jota. És una dansa aragonesa, una mica monòtona, però en canvi molt divertida perquè els joves estaven una mica beguts. Un home d'aquí volia,

tant si com no, que ballés amb ell. Quan vaig refusar definitivament, va dir a Pablo que ell preferia molt més ballar una vegada amb mi que trobar-se dos duros. És per no dubtar del meu encant.»

A començaments de setembre va arribar el moment de tornar cap a París, Fernande havia oblidat els mals moments que li va produir la seva malaltia i la soledat inicial, sense conèixer ningú, ni tan sols l'idioma, amb el seu company tancat al seu taller. Fernande havia descobert per què el seu company havia estat tan feliç a Horta.

«Deixarem Horta d'aquí a deu dies i tota la gent del poble està ben entristida. Però tornarem l'any que ve amb vostès i serà millor (es refereix als germans Leo i Gertrud Stein). M'agrada aquest país i si no hagués estat malalta, crec que hauria passat un bon estiu. Voldria venir aquí cada any. Tota la gent d'aquí ens vol tornar a veure l'any que ve. És fàcil llogar per deu francs al mes una casa sencera amb vista al camp i a les muntanyes. Una minyona costa 1 franc al mes i per 6 o 7 francs al dia poden viure com a reis 4 o 5 persones. Quin país! Estic segura que vostès compartiran la meua emoció quan el vegin. No es pot comparar amb Gósol. La gent és molt amable. Els caçadors em porten el que han caçat, les dones i els nens em regalen fruites i verdures. Altres dones fan pastissos per donar-me. Si el dia de marxar m'he d'emportar tot el que m'han promès, crec que hauria de quedar-me per no veure'm obligada a llogar un cotxe de més. És sorprenent com sóc més simpàtica amb la gent d'aquí que amb la gent de París.»

Picasso i Fernande van convidar els seus amics, els germans Stein, Apollinaire, el seu marxant Kanweiler, a venir a Horta a passar uns dies amb ells. Fernande, per animar-los, els deia: «el paisatge és preciós, el poble molt bonic i la gent bona i amable». Només calia afegir que a més hi trobarien l'artista més genial del segle XX. Ara, quasi 100 anys després, el paisatge continua sent preciós i el poble molt bonic, on hi viuen els néts i els besnéts d'aquella gent bona i amable. A més hi ha el Centre Picasso que vol homenatjar i recordar els forts lligams que es van establir entre l'artista, la seva companya i Horta.

Si avui tornés Picasso a Horta, se'n tornaria a enamorar, n'estic segur.